

Улісс

Тарілки — сині. Насичений променистий синій колір. Дрібний узор у тон. Кожна — особлива: на деяких мотив проступає чітко, на інших він практично непомітний, зливається з кольором. Заплатила я за тарілки недорого — у крамниці «Оксфам» їх виставили зі знижкою: неповний набір, не шість, не дванадцять, не десять, лише п'ять великих і чотири маленькі тарілки; тож, запросити можна не більше двох осіб — якщо не рахувати мене і Зорана.

Коли ми зустрілись, у нього було багато різних тарілок, які залишилися після розлучення: певно, вони з дружиною їх ділили або ж потрошили чимало під час сварок. Склянки також належали до різних наборів — різної висоти склянки для води і для соку, кілька пивних кухлів з різними логотипами: «Leffe», «Chouffe», «Orval», «Affligem»; келихи на високих ніжках, п'ять високих, сім низеньких, а ще два келиха для шампанського. У «Ікеї» я придбала коробку з шістьма елегантними бокалами-флейтами — треба ж було якось прийняти професора Меєра з дружиною; це найменше, що я могла зробити, бо знала: вони принесуть пляшку чогось, може, навіть ігристого; і все ж, аби не переживати, сама купила пляшку справжнього шампанського.

Учора, коли я їхала до Зорана сільським шляхом, то загальмувала, зауваживши їжачка. Зовсім юного їжачка, певно, ще недосвідченого — він квапився кудись по асфальту, радіючи шляху вільнішому, ніж звичні для нього луки з дикими травами. Їжачок біг просто на мене — а я їхала зі швидкістю п'ятдесят кілометрів на годину; він

рухався не швидше, ніж один кілометр на годину, хоч і явно поспішав. Зупинившись, я з подивом зауважила, що лапки у квапливого їжачка були високі й тоненькі. Я увімкнула фари далекого освітлення й узяла їжачка на руки, ризикуючи обдерти долоні. Їжак миттю згорнувся в клубок, склав і заховав лапки і мордочку; він повністю умістився у мене на долоні — і я відчувала, що колючки в нього ще м'якенькі.

Ліворуч від дороги я зауважила луку з коровами. Праворуч — невеличку парковку перед давнім відреставрованим млином, відкритим для візитів у вихідні, а нині зачиненим. Я вирушила на пошуки безпечної місцини для їжачка — і побачила на стоянці авто. А неподалік від авта, у траві раювали трое, руками дістаючи із великої спільної миски щось подібне до рису. Чоловік, жінка і дівчина; останні були вдягнені в хіджаби. Для села, де радше трапляються голландці у відпустці чи тутешні, які нашвидку перекушують під млином і повертаються додому, це зовсім незвично.

Я не привіталася — мені здалося, що вони воліли б не бути поміченими, — просто поклала їжачка неподалік, під кущем. Зовсім поруч починалося кукурудзяне поле — напевно, вороже середовище для тварини, що звикла до свіжих трав. Їжак непорушною кулькою сидів під кущем. Колючки ворушились у такт настрашеного серцебиття, він скидався на морського їжачка з астмою. Я пішла, згадуючи море і наївних морських їжаків, які влітку сотнями гинуть під колесами.

Минулої ночі, коли я звично мучилась від безсоння, я не могла відігнати думку, чи правильно було залишати їжачка там, біля небезпечної кукурудзи, чи не вибіжить він і не попрямує назад, на дорогу? Згадувала я і корів по той бік дороги. Коли я була маленька, то селяни розповідали, буцімто вночі їжаки ссуть із вимені. Чи не спаде їжаківі

на думку згубна ідея знову перетнути дорогу в пошуках коров'ячого соска? Ліпше я піднялася б написом і поклала б його біля череди. А ще — дедалі відчуваючи провину — я міркувала, чи жінки в хіджабах не злякалися їжачка (певно, таку тварину вони бачили вперше в житті) і чи чоловік, який був із ними, не заподіяв їжачкові зла. А може, тварина була дуже впертою, тож миттю повернулася до напрямку, який обрала до зустрічі зі мною, попри далекий шлях і небезпеку. Словом, я ототожнювала тваринку з собою: вона постійно квапилася до мети (але якої?!), а життя тим часом постійно ставило її в потенційно небезпечні умови.

Маленька тварина з сімейства *Erinaceus europaeus* (таку назву підказав мені інтернет) не йде мені з голови, поки я готую вечерю, гідну професора Меєра. Давніше Зоран був його асистентом — до того, як гучно грюкнув за собою дверима; «збіговисько пинд», за його висловом — звісна річ, окрім професора Меєра. З-поміж викладачів Меєр був найліпшим — так само і Зорана любили всі, а тепер його люблю тільки я, певно, я припізналася чи, радше, як завжди, явилась невчасно.

Я знаю, що маю робити: прибрати в кімнаті, накрити стіл, приготувати смачну вечерю і створити для всіх атмосферу, зокрема для Зорана, який довгий час заспокоювався в теплій ванні — усе відбувається, немов від помаху руки, саме по собі. У мене вже був чоловік — тому цей шлях здається мені простим і рівним. Життя змінилося — рефлексиві лишилися ті самі.

— Допомогти? Що ще треба зробити? — запитує ще мокрий і вже причесаний Зоран, неквапно виходячи з ванної. Встояти неможливо.

— Дякую! Якщо хочеш, можеш пройтися з пілососом по вітальні.

— Ти ж не думаєш, що вони видивлятимуться пороху під меблями! — кидає Зоран, хапаючи пульт. Час для новин.

Я не відповіла нічого, з ностальгією згадуючи час, коли Брюно допомагав мені прибирати в будинку перед приходом гостей, навіть якщо мені більше до вподоби гості Зорана — вони значно відрізняються від тих, кого Брюно запрошував від нашого імені, його імені й мого, «моєї жінки», за його висловом. Зоран же насмішкувато каже «моя наречена». Ви не почуєте від нього «моя супутниця», зрештою, живемо ми окремо — і він регулярно мені про це нагадує, заявляючи, що доведеться обрати для спільного життя іншу жінку. Часом він стверджує, що ця інша вже існує в його житті.

Повертаючись до питання порохів у помешканні Зорана, зізнаюся: я люблю приймати гостей у чистій хаті. Раз я була у Меєрів, і мені відомо, як у них бездоганно чисто, немає жодного запаху, крім легкого інтер'єрного аромату. А у Зорана віддає пліснявою, хоч я потайки і провітрюю помешкання та дорогою до нього обов'язково складаю із квітів букет. Улітку я звертаю на другорядні шляхи і зупиняюся, щоби нарвати польових квітів і погомоніти з коровами, які зацікавлено й довірливо йдуть мені назустріч — достоту як я, коли з'являються гості.

У двері дзвонять. Зоран вимикає телевізор і йде відчиняти Меєрам, прибравши мою подобу — зацікавлену і довірливу водночас. Трохи пізніше, у вітальні, я насолоджуюсь жартами і дотепними ідеями Зорана, який веде бесіду з професором Меєром — дуель справжніх інтелектуалів! А ми, жінки, сидимо нишком, переводимо погляди з одного на другого з удаваною покорою — буцімто ми дуже уважно все слухаємо і так заохочуємо розмову, хоча насправді тихо радіємо разом, що чоловіки вкотре займаються собою самі,

залишивши нас, що дає скромним жіночим голівкам змогу поринути у свої туманні думки.

Мені подобається уявляти, що я чиясь дружина, а не кочова самиця, яка мандрує з однокімнатної квартири щойно розлученої пані до будинку коханого чоловіка. Я могла б стати Зоранові за законну дружину, жити з ним тут постійно — та я не впевнена, що він цього хоче насправді. Я нерідко викидаю все зі своєї квартири, тікаю з неї, тимчасом як Зоран дійсно живе у своєму будинку, працює тут; стіни помешкання просякнуті духом його щоденних солдатських звичок. До моїх пропозицій на кшталт «нумо ладнати наше гніздечко!» він ставиться дуже терпимо. Я на власний розсуд розбила садок — в'юнкий трояндовий куш, півонії і самшит, — перефарбувала стіни спальні у свій улюблений колір і прикрасила вітальню барвистим килимком. А згодом придбала сині тарілки — ця покупка відкрила період «офіційних візитів». Із тарілками все раптом стало «справжнім», ми вже не гралась у спільне життя, достоту дівчатка в ляльок; ішлося про нову пару зі спільним посудом, про «нормальну» пару. Атож, я подібна до їжачка, що кудись квапиться рішуче й енергійно — на решті він знайшов дорогу, свій прямий шлях.

На жаль, голос на задньому тлі наполягає, що я не створена для нормального подружнього життя і прямих шляхів. Того єдиного разу, коли я запропонувала Зорану остаточно облаштуватись у нього, він відповів жваво — певно, занадто жваво: «Тобі добре відомо — ти кочівниця, тобі буде тісно на одному місці». Зоран не вжив слів «непоследовна» чи «непостійна», які лунають, коли я зрідка чиню опір його бажанням — того разу він ужив гарне, шляхетне слово. Кочівниця.

Я збентежено обмірковую це, а тим часом Зоран і професор Меєр згадують про ті часи, коли Зоран був найліпшим

студентом на курсі, про дивовижно вродливих дівчат і спільну поїздку до Колумбійського університету на конференцію, присвячену Джеймсу Джойсу.

— А пам'ятаєш, як ти втік із секційного засідання і пішов на концерт «Пінк Флойд»? А я залишився перед напівпорожньою злою!

— Збіговисько пришелепуватих стариганів! — з холодною люттю, що так йому личить, кинув Зоран.

Я слухала, як вони сміялись — о, які фантастично прекрасні часи! — і згадувала, що того року була в Лурді з католицькою місією медсестер. Тоді я носила білий халат і страждала на безсоння і хронічний страх; закохалась у санітара — як і я, волонтера і, ніби щоби посилити випадковий збіг, також студента-філолога. На зворотному шляху в поїзді я підставила обличчя вітру (тоді вікна в потягах відчиняли легко) і відчувала на щоках холодні сльози — а він із іншого вікна усміхався милому краєвиду. На потилиці мій санітар мав родиму пляму, а його шкіра скидалась на порцеляну. Я ніколи не забуду його профіль — він назавжди зі мною в коридорах поїзда, на тлі блакитного неба, лісів і полів.

Тоді кохання здавалось мені безнадійною справою — певно, нині це не змінилось. Хай там як, а Зоран дуже схожий — принаймні якщо вірити фотографіям з конференції по Джойсу та з концерту «Пінк Флойд» — на санітара із Лурда. Мій типаж: стрункий, шляхетні руки, густе волосся та ясні очі. Згодом Зоран набрав маси, а замість колишньої кучми мав удосталь кучерів на потилиці та зализини на скронях. Щодо мене, попри бездоганну фізичну форму, у своєму віці мені не варто сподіватися знайти чоловіка одночасно розумного, позбавленого втрати волосся й відносно худого. Що ж, за всіх часів дрібні деталі зводили на пси нашвидкуруч зведені ідеали. Коли ви юні й прекрасні,

хтось один не хоче приймати кохання, а значно пізніше, коли нарешті кортить кохати й отримувати кохання навзамін, хтось із двох має забагато зайвих кілограмів.

— Допомогти вам на кухні?

Я аж підскочила. Мадам Меєр люб'язно вивчала мене своїми темними очима.

Тож ми пішли на кухню під приводом перевірити страви, а коли повернулися до вітальні, розмова оберталась навколо «Улісса» Джойса — зазвичай я уникаю цієї теми, що здається мені непростою. Авжеж, каверзною, найжачею — достоту голки тварини, яку не знаєш, з якого боку схопити; з книжками таке трапляється теж. Тож я весь час ходила з вітальні до кухні і назад у супроводі мадам Меєр, яка наполягала на своїй допомозі. Я не змогла бути з нею надто відвертою, аби звіритись ні у своїх пригодах, пов'язаних із «Уліссом», ні в інших дивних віхах мого життя. Тож я мовчки нарізала м'ясо і розкладала його на таці, а мадам Меєр мовчки струшувала салат.

— Як там ваша свекруха? — раптом спитала вона.

Чому майже незнайома мені жінка розпитує мене про свекруху? Авжеж, у мене була свекруха — і я її дуже любила, та вона зникла з мого життя після розлучення з Брюно.

Зненацька мене осяяло: мадам Меєр мала на увазі матір Зорана. І ця помилка — зрештою, як і всі помилки — мала цілком зрозуміле підґрунтя: ми із Зораном дедалі більше скидалися на «нормальну» пару, зокрема сьогодні, коли наше спільне життя вийшло на денне світло під час майже офіційної вечері з новими синіми тарілками. Тому для Меєрів моєю свекрухою була мати не мого колишнього чоловіка, а мати Зорана. І цей очевидний факт налякав мене. Надто швидко стрибнула я в незвідане. Зоранову матір я ніколи не бачила. Із загадкових причин він не знайомив нас. Західна жінка може мати спершу чоловіка,

потім коханця, а то і обох разом — але двох свекрух вона мати не може. Подвійне життя вже само по собі украй ризиковане, а дві свекрухи — це самогубство. Запитання, подібне до того, яке поставила мені дружина професора Меєра, жінкам ставлять часто. Таке враження, ніби жінки мусять невпинно спостерігати за всім своїм оточенням. «Як там ваша свекруха?» — це не запитання, а ТЕСТ на альтруїзм кандидатки на дружину, скажімо, гарного і розумного чоловіка, який свого часу відвідав конференцію по Джойсу в Колумбійському університеті.

Спогад перший: побіжна згадка на одній із лекцій. Тендітний сутулий професор у центрі уваги, я сиджу, заховавшись від усіх, на гальорці, я закохана в нього, у його замріяний погляд, у його дивну поставу розгубленого татуса, його ерудиція, інтелігентність і досвід здаються мені бездоганними. «Моя вам порада — прочитайте “Улісса” Джойса...» Я швиденько занотуюю — великі літери ніби переповнюють мене і вихлюпуються назовні.

Трохи згодом я, серед інших книжок, в університетській бібліотеці зазираю і до «Улісса». Ми маємо прочитати Петрарку, Боккаччо, Данте, Сервантеса, Макіавеллі, Шекспіра, Свіфта, Стерна, Гете, Новаліса, Кафку... Кілька студентів (я серед них) беруть на себе небезпечне завдання: кожен готує лекцію із програми та роздає її наприкінці семестру в аудиторії, щоби заспокоїти старенького професора. Я обираю Толстого, тож читаю всього Толстого, а ще есе Бердяєва про Толстого. Часу обмаль, тож мій опус пропускають, і професор великодушно погоджується прийняти його замість іспиту. Мене мають питати про Толстого, — думаю я, з полегшенням повертаючи «Улісса» на його місце в бібліотеці. Я недовчила. Уперше і востаннє в житті. В усьому іншому я була зразковою студенткою і дозволяла собі дуже помірковані витівки.

Спогад другий. Испит. Спідниця правильної довжини. Строгий чорний пуловер. І запитання професора: «Розкажіть мені про «Улісса». Попереду ще чотири роки в університеті, сотні годин навчання, чимало приємних і неприємних зустрічей з викладачами... Загострений ніс, мляві повіки й рідке волосся обожнюваного професора просто біля мого обличчя. І наказ, виконати який неможливо:

— Розкажіть мені про «Улісса».

Я ціпенію, ніби поволі падаю до прірви.

Минає декілька секунд — ціла вічність — і я вичавлюю з себе:

— Вибачте... ви збиралися... питати мене про Толстого...

Він дивиться на мене уважно. Трохи вагається. Під млявими повіками спалахує жвавий погляд.

— Розкажіть мені про Толстого.

І я виринаю з туману, мій розум тріумфує, я вправно все викладаю, несусь, мов запряг коней, залишаючи глибокий слід у снігу, бездоганно накреслюю складні конструкції, вчасно посилаюся на працю Бердяєва. Толстой рятує мене, Толстой воскрешає мене!

— Мої вітання, мадемуазель!

О професоре із загостреним носом і потаємним життям, о майстре, здатний дотримуватись обіцянок, — хто ви такий?! Великий учитель, який проповідує Літературу, достоту релігію? Чи бібліотечний щур, надто обмежений і покірливий, щоб опиратися паніці невідомої студентки?

А Джойс? Він хто? Шахрай чи геній?

Через десять років я купую «Улісса» і беруся читати. Ми з Брюно відпочиваємо в Кассісі. У численних бухточках почервонілі тіла щиро віддаються нудизму — Брюно це страшенно подобається: роздивляться і відчувати погляди на собі. Я сором'язливо супроводжую його, вперто залишаючись у купальнику.